

บทที่ 6

กระบวนการเรียนรู้โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีคุณภาพของ RC/Node ภาคอีสาน ผลการวิจัยและวิจารณ์สำหรับวัตถุประสงค์ข้อที่ 3

โครงการวิจัยได้ดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพและโครงการที่เลี้ยงให้กับกลุ่ม RC/Node ภาคอีสาน โดยเน้นสร้างการเรียนรู้ไปพร้อมกับกระบวนการถอดบทเรียน โดยให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นตอนการคัดเลือกโครงการที่มีคุณภาพ การวางแผนคำถามที่ตนเองสนใจ การตั้งคำถาม การเรียนรู้ แลกเปลี่ยนซึ่งกัน และกันกับกลุ่มเป้าหมาย รวมไปถึงให้ข้อเสนอแนะในประเด็นที่สำคัญๆ โดยนักวิจัยได้ประมวลข้อมูลกระบวนการเรียนรู้ทั้งหมด มาวิเคราะห์และสรุปผลองค์ความรู้ที่ได้ว่า มีขั้นตอนการสร้างเรียนรู้โดยแบ่งออกเป็น 5 ระดับ ดังต่อไปนี้

1. กระบวนการเรียนรู้ระดับโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ
2. กระบวนการเรียนรู้ระดับโครงการ Node
3. การเรียนรู้ของ RC/Node ต่อกระบวนการถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ
4. การเรียนรู้ การพัฒนา และติดตามโครงการวิจัยให้มีคุณภาพของ RC / Node ภาคอีสาน
5. แนวทางการสร้างกระบวนการเรียนรู้ การพัฒนา และติดตามโครงการวิจัยให้มีคุณภาพให้กับ RC/Node ภาคอีสาน

กระบวนการเรียนรู้ระดับโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ

ทีมวิจัยได้จัดกระบวนการเรียนรู้ในระดับโครงการวิจัย ผ่านขั้นตอนของการถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพร่วมกันในชุมชนวิจัย โดยมีขั้นตอนต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. การประชุมระหว่างนักวิจัยกับทีมที่ปรึกษาภาคอีสาน เพื่อ
 - 1.1 ทำความเข้าใจเป้าหมายของโครงการวิจัยร่วมกัน
 - 1.2 คัดเลือกตัวแทนโครงการวิจัยดีที่จะเป็นกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย
 - 1.3 กำหนดประเด็นในการถอดบทเรียนการบริหารจัดการโครงการวิจัยโดยมีเนื้อหาที่สำคัญในเบื้องต้น ได้แก่ การวิเคราะห์สภาพปัญหาการพัฒนาโจทย์วิจัย การวางแผนการวิจัย การดำเนินกิจกรรม การมีส่วนร่วม การวิเคราะห์ข้อมูล การถอดบทเรียน และการเขียนรายงาน

1.4 วางแนวทางการลงพื้นที่ปฏิบัติการถอดบทเรียนโครงการวิจัย และ Node ในเบื้องต้น

2. การศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ รายงานความก้าวหน้า และ ฉบับสมบูรณ์ของโครงการวิจัยและ Node

3. รวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมจากการเข้าร่วมติดตามโครงการวิจัย ในระดับ พื้นที่ และ การเข้าร่วมเวทีนำเสนอความก้าวหน้าและฉบับสมบูรณ์ของโครงการวิจัย และ Node

4. การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วมของนักวิจัย และที่ปรึกษา โครงการ

5. ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลระดับโครงการวิจัย และ Node ในเบื้องต้น ร่วมกับที่ปรึกษา

6. กระบวนการถอดบทเรียนโครงการวิจัยคุณภาพ และการเรียนรู้ของ Node อย่างมีส่วนร่วม มีดังนี้

6.1 การคัดเลือกโครงการวิจัยเด่น- ดี ภาคอีสาน ร่วมกับ Node จำนวน 20 โครงการ โดยมี เกณฑ์ชี้วัดโครงการวิจัยมีคุณภาพ ดังนี้

6.1.1 เป็นไปตามหลักการพื้นฐานของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ ใช้ กระบวนการวิจัย ในการแก้ปัญหาที่มีกิจกรรมที่เกิดจากการมีส่วนร่วม ตั้งแต่ต้น คือ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมประเมินผล รับผล

6.1.2 ทีมวิจัยเห็นความสำคัญของข้อมูล พลังของข้อมูล และใช้ข้อมูล ไปใช้วางแผน และตัดสินใจในการแก้ปัญหาทุกระดับ

6.1.3 ผลการวิจัยสามารถนำไปสู่การแก้ปัญหา หรือหาทางออกให้แก่ ชุมชนได้

6.1.4 มีการพัฒนาคน หรือสร้างคน ให้เป็นผู้คิด วิเคราะห์ได้อย่างเป็น ระบบ และเกิดทักษะในการบริหารจัดการโครงการวิจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6.1.5 เกิดการพัฒนาและยกระดับบทบาทนักวิจัยเก่ามาเป็นพี่เลี้ยง ให้กับนักวิจัยใหม่

6.1.6 เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในแก้ไขปัญห และพัฒนาชุมชนท้องถิ่นได้อย่างสอดคล้องเหมาะสม

6.1.7 หน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องทั้งภายใน และภายนอกชุมชนเห็น ความสำคัญและให้การสนับสนุนงบประมาณในการแก้ปัญหาทั้งงานวิจัยและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

6.1.8 เกิดการรวมกลุ่มใหม่ๆหรือเกิดการพัฒนารับปรุงกลไกเดิมให้สามารถแก้ไขปัญหาได้จริง

6.1.9 มีการขยายผลการวิจัยไปสู่ชุมชนอื่น พื้นที่อื่น โดยการเป็นแหล่งเรียนรู้แหล่งศึกษาดูงาน เป็นต้น

6.1.10 ทีมวิจัยสามารถนำเสนอกระบวนการวิจัย และผลจากการศึกษาวิจัยสู่สาธารณะ โดยการประสานสื่อมวลชนเพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัยหรือการผลิตสื่อเพื่อเผยแพร่ ในรูปแบบต่างๆ เช่น บทความในจดหมายข่าว หนังสือเล่มเล็ก วิดีอุชุมชน VCD Website เป็นต้น

6.2 การวางแผนลงพื้นที่ถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพแต่ละโครงการ ร่วมกับ Node มีขั้นตอน คือ

6.2.1 การเตรียมชุมชนวิจัย

6.2.2 การเตรียมวัสดุ อุปกรณ์

6.2.3 การนัดหมายกับ Node และ โครงการวิจัย

6.2.4 การจัดการเรื่องอาหาร ที่พัก และสถานที่ประชุม

6.2.5 การจัดการเรื่องที่พักของทีมงาน

6.2.6 การเตรียมคนบันทึกข้อมูลและถอดข้อมูล

6.2.7 การเตรียมกรอบประเด็นการถอดบทเรียน

6.3 การประสาน Node ภาคอีสานเพื่อเข้าร่วมเรียนรู้กระบวนการถอดบทเรียนทั้งระดับโครงการวิจัย และ Node

6.4 การวิเคราะห์จุดแข็งของแต่ละโครงการเพื่อกำหนดแนวทางการเรียนรู้ตามความสนใจของแต่ละคน

6.5 วางแผนตารางเวลาที่ใช้ลงถอดบทเรียนแต่ละโครงการให้ชัดเจน

6.6 นัดหมายลงพื้นที่ถอดบทเรียนตามเวลา และสถานที่ๆได้กำหนดไว้ร่วมกัน

6.7 การลงพื้นที่ถอดบทเรียนโครงการดี – เด่น แบ่งออกเป็น 3 ช่วง ดังนี้

6.7.1 ช่วงก่อนถอดบทเรียน ทีมวิจัยได้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับตัวโครงการวิจัยร่วมกันกับ RC/Node ก่อนลงพื้นที่ถอดบทเรียนกับ Node ในเรื่องต่างๆ อาทิ กรอบการตั้งคำถาม การแบ่งบทบาทกันถาม ระยะเวลา ศักยภาพของโครงการ (จุดแข็ง) ของโครงการที่โดดเด่น ทั้งนี้เพื่อกระตุ้นให้พี่เลี้ยงสนใจในตัวโครงการและเป็นการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันด้วย

6.7.2 ช่วงระหว่างถอดบทเรียน มีขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1) ใช้วิธีการตั้งคำถามแลกเปลี่ยนทีละคน โดยเน้น ให้ประเด็นคำถามมีความต่อเนื่องสอดคล้องกัน ไม่กระโดดข้ามไปมาเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนตรงกัน

2) เมื่อการแลกเปลี่ยนพูดคุยเริ่มออกนอกประเด็นมากเกินไปนักวิจัยและที่ปรึกษาจะขอแทรกคำถามใหม่เพื่อให้เข้าแนวคำถามตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

3) หากมีประเด็นใดที่สำคัญจะใช้เวลากับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างทีมวิจัย และ Node อย่างเต็มที่

6.7.3 ช่วงหลังถอดบทเรียน เป็นการสรุปประเมินองค์ความรู้และกระบวนการเรียนรู้ที่ได้เรียนรู้ร่วมกันโดยมีกระบวนการ ดังนี้

1) ให้ที่ปรึกษาช่วยประมวลผลข้อมูลทั้งหมด และสรุปประเด็นที่สำคัญและนำเสนอภาพรวมให้กับโครงการวิจัย และ Node ได้ทบทวนข้อมูลตรวจสอบข้อมูล และเพิ่มเติมร่วมกันอีกครั้ง

2) ให้ทีมพี่เลี้ยง (Node) ที่สนับสนุนโครงการวิจัย เป้าหมายช่วยให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในประเด็นสำคัญๆในฐานคน หนุนที่เห็นภาพการทำงานของโครงการมาโดยตลอด

3) เปิดให้โอกาสให้ RC /Node ทุกคน ที่มาเรียนรู้ได้ช่วยให้ข้อเสนอแนะ แลกเปลี่ยนเพิ่มเติมให้กับทีมวิจัย

4) ให้ทีมวิจัยให้ข้อเสนอแนะต่อการจัดเวทีถอดบทเรียน

5) แจกแบบประเมินผลการเรียนรู้จากการถอดบทเรียนให้กับพี่เลี้ยง (Node)

กระบวนการเรียนรู้ระดับโครงการศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Node)

มีกระบวนการดำเนินงาน ดังนี้

1. การคัดเลือก Node ที่ดูแลโครงการวิจัยเด่น-ดี มีจำนวน 8 แห่ง ได้แก่

1.1 ชุดโครงการศูนย์ส่งเสริมนักวิชาการเพื่องานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัด

มหาสารคาม

1.2 ชุดโครงการส่งเสริมศักยภาพนักวิชาการเป็นนักวิจัยแบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี

1.3 ชุดโครงการยุทธศาสตร์การวิจัยและพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนในภาคอีสานตอนกลาง

1.4 ชุดโครงการเครือข่ายการวิจัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน จังหวัดยโสธร

1.5 ชุดโครงการหนุนเสริมและติดตามโครงการชุดกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท จังหวัด กาฬสินธุ์

1.6 ชุดโครงการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นชุดเกษตรอินทรีย์ จังหวัดยโสธร

1.7 ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.อุบลราชธานี

1.8 ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้

2. การเตรียมกรอบประเด็นการถอดบทเรียนระดับ Node

3. การเตรียมวัสดุ อุปกรณ์

4. การนัดหมายกับ Node เป้าหมายและ Node ที่จะร่วมเรียนรู้

5. การจัดการเรื่องอาหาร ที่พัก และสถานที่ประชุม

6. การจัดการเรื่องที่พักของทีมงาน

7. การเตรียมคนบันทึกข้อมูลและถอดข้อมูล

8. ช่วงการลงพื้นที่ถอดบทเรียน Node ใช้กระบวนการเกือบทั้งหมด เหมือนกันกับการถอดบทเรียนโครงการวิจัย ต่างกันตรงที่ประเด็นกรอบคำถามในการถอดบทเรียน ได้แก่

8.1 ยุทธศาสตร์การดำเนินงานทั้งเชิงพื้นที่และประเด็น

8.2 การพัฒนาโครงการวิจัย

8.3 การติดตามสนับสนุนโครงการวิจัย (การทบทวนเป้าหมาย การพัฒนา)

8.4 ทักษะ การสรุป

8.5 บทเรียนการดำเนินงาน การวิเคราะห์ข้อมูล ฯลฯ

8.6 การเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างทีมวิจัยทั้งภายในและภายนอก

8.7 การเผยแพร่และขยายผลการวิจัย

8.8 การสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง

หมายเหตุ: สำหรับกระบวนการรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และเขียนรายงาน นั้น ขั้นตอนนี้ บทบาทหลักจะอยู่ที่นักวิจัยหลักที่เป็นหัวหน้าโครงการ และทีมที่ปรึกษา ในส่วน

ของการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับ RC /Node นั้นจะอยู่ที่กิจกรรมการคืนข้อมูลงานวิจัยในเวที RC ภาคอีสาน เพียงเท่านั้น ซึ่งทีมได้มีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังต่อไปนี้

1. ทีมวิจัยทำการรวบรวมข้อมูลโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ และ โครงการฯNode ทั้งหมดเป็นเบื้องต้นก่อน โดยสรุปประเด็นที่สำคัญๆตามวัตถุประสงค์ของโครงการ
2. สั่งเคราะห์ข้อมูลโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ และ โครงการฯNode ร่วมกันที่ปรึกษา ใน 2 ระดับ คือ
 - 2.1 ระดับโครงการแต่ละโครงการ
 - 2.2 ระดับภาพรวมทั้งหมด
3. นำเสนอข้อมูลองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับ RC /Node ในเวที RC ภาคอีสาน และเพื่อรับฟังข้อเสนอแนะจากทีมที่ปรึกษา และ พี่เลี้ยง Node เพื่อเพิ่มเติม ปรับปรุงผลงานวิจัยให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น
4. การจัดทำรายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์

การเรียนรู้ของ RC/Node ต่อกระบวนการถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ

มีประเด็นการเรียนรู้ของ RC/Node หลักๆที่สำคัญ ดังนี้

1. กระบวนการถอดบทเรียน มีการเรียนรู้ในหลายประเด็น ดังนี้
 - 1.1 แนวคิด/หลักการในการถอดบทเรียน ได้รู้ว่าการถอดบทเรียนทำเพื่ออะไร ทำอย่างไร ทำโดยใคร และผู้เข้าร่วมได้ประโยชน์อะไร
 - 1.2 แนวปฏิบัติและเครื่องมือ วิธีการที่ใช้ เน้นวิธีการที่เรียบง่ายเป็นธรรมชาติ เป็นกันเอง สอดคล้องกับสภาพชุมชน (การประชุมกลุ่มย่อย เป็นหลัก)
 - 1.3 กระบวนการเน้นกระบวนการตามธรรมชาติ ไม่มีแผนที่ตายตัวและขั้นตอนที่ยึดเชื้อ ใช้เวลาให้คุ้มค่าที่สุด ต่อการวางแผนงาน แบ่งเป็น
 - 1.3.1 การวางแผนและการเตรียมการ รู้ว่าจะเน้นอะไรก่อนหลัง อะไร เป็นเรื่องสำคัญจำเป็นที่สุด อะไรไม่สำคัญ โดยเฉพาะเรื่องการประชุมผลงานของนักวิจัยร่วมกัน กับ Node เพื่อทราบสถานะต่างๆของชุมชนวิจัย การกำหนดแนวคำถาม
 - 1.3.2 การถอดบทเรียนได้รู้ว่าการถอดบทเรียนนั้นมีประเด็นที่สำคัญ คือ การตั้งคำถามให้สอดคล้องเชื่อมโยงกัน การสร้างบรรยากาศที่เป็น ธรรมชาติ และเป็นกันเอง การจับประเด็น และการเชื่อมโยงข้อมูล

1.3.3 การสรุปประมวลผลการเรียนรู้ การสรุปองค์ความรู้ของโครงการวิจัย ให้เห็นภาพรวมร่วมกันว่า มีองค์ประกอบอะไรบ้าง แต่ละองค์ประกอบสัมพันธ์กันอย่างไร

1.4 การประยุกต์ใช้ในการทำงาน เป็นวิธีการที่สามารถนำไปใช้ในการทำงานของ RC / Node ได้ทั้งระดับ Node และการสนับสนุนทีมวิจัย เพื่อพัฒนากระบวนการคิด และวิธีการสร้างองค์ความรู้จากการวิจัย ทั้งในระหว่างกิจกรรมวิจัยและหลังการทำกิจกรรม หรือก่อนเขียนรายงานวิจัย

1.5 ข้อสังเกตอื่นๆ ต่อทีมวิจัยและชุมชนวิจัย

1.5.1 เห็นความภาคภูมิใจของทีมวิจัยและชุมชนที่พร้อมจะนำเสนอเรื่องราวความสำเร็จของตนเอง

1.5.2 การทำงานวิจัยแท้จริงแล้วใครๆก็ทำได้ ถ้าตั้งใจจะเรียนรู้

1.5.3 การนำเสนอข้อมูลของทีมวิจัย นำเสนออย่างชาญฉลาด ทำทนาย ไม่ติดขัด เพราะเป็นเรื่องจริงที่ทำมาด้วยมือและปรากฏผลแล้วชัดเจน

1.5.4 ความเชื่อมั่นในตนเองต่อการแก้ปัญหาในอนาคตของทีมวิจัยชุมชน

1.5.5 ความเชื่อมั่นต่อการทำงานวิจัยว่า ไม่ยากอย่างที่คิด ชุมชนทำได้ ถ้าร่วมมือกันและแก้ปัญหาได้

1.5.6 ความรอบรู้ในข้อมูลและเรื่องราวต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกของทีมวิจัยและความตื่นรู้ข้อมูลต่างๆ

1.5.7 ความนอบน้อมถ่อมตน การตั้งใจฟังผู้อื่น เคารพผู้อื่นมีสูง

1.6 ข้อเสนอแนะ

1.6.1 น่าจะมีการวางกรอบของคำว่า วิจัยเด่น-ดี

1.6.2 เนื้อหาจากการถอดบทเรียนชุมชนควรรับรู้

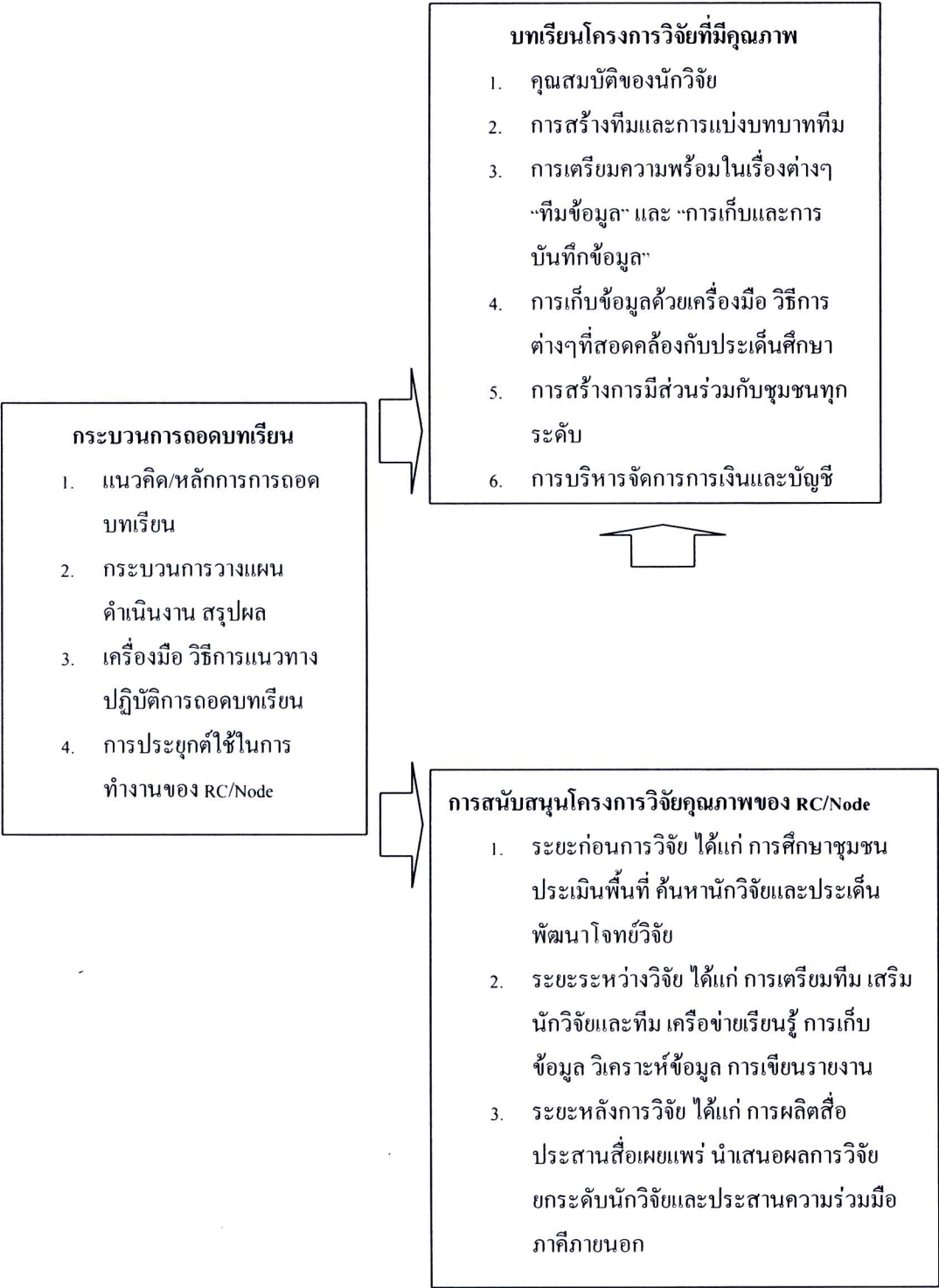
1.6.3 ทีมวิจัยที่อยู่พื้นที่ใกล้เคียง ควรได้มีโอกาสเข้าร่วม

1.6.4 การประเมินผลควรทำหลังจากถอดบทเรียนทันที

1.6.5 ควรมีการกำหนดแนวคำถามร่วมกันทั้งทีม Node และผู้ร่วมเรียนรู้จะได้ถามไปในแนวเดียวกัน ไม่ขัดแย้งกัน

1.6.6 เวลา สถานที่ ควรมีเวลาให้ผู้เข้าร่วมได้มีโอกาสได้ลงพื้นที่ศึกษาของจริงด้วย

สรุปกระบวนการเรียนรู้ของ RC/Node ต่อกระบวนการถอดบทเรียน ดังภาพ

ภาพ 13 การเรียนรู้ของ RC/Node ภาคอีสานต่อกระบวนการถอดบทเรียน

การเรียนรู้ การพัฒนาและติดตามโครงการวิจัยให้มีคุณภาพของ RC / Node ภาคอีสาน

มีการเรียนรู้ในหลายประเด็น แบ่งได้ดังนี้

1. ระยะก่อนทำวิจัย ได้แก่

1.1 ความเป็นมาของโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ การศึกษาข้อมูลชุมชนก่อนการพัฒนาโครงการ

1.2 ความสนใจของทีมวิจัย ความมุ่งมั่นที่จะแก้ปัญหา

1.3 ความน่าสนใจของพื้นที่ และประเด็นศึกษาที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์

Node

1.4 กระบวนการค้นคน สร้างทีม การวิเคราะห์ปัญหา และการพัฒนาโจทย์

1.5 การพัฒนาเอกสาร โครงการวิจัย การปรับแก้ และพิจารณา

1.6 การอนุมัติ และการสื่อสารกับ สกว.

2. ระยะระหว่างทำงานวิจัย ได้แก่

2.1 การเตรียมความพร้อมทีมวิจัย

2.2 การเสริมความรู้ประสบการณ์ ทักษะต่างๆเป็นระยะ

2.3 การเรียนรู้ และการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างทีมวิจัย

2.4 การวางแผนการวิจัยทั้งภาพรวมของโครงการ และรายการกิจกรรมที่สำคัญ

รวมถึงการแก้ปัญหาทาง

2.5 การสรุปข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

2.6 การเขียนรายงานวิจัย

2.7 รูปแบบการทำงานที่เน้นวิธีการติดตามที่เป็นธรรมชาติ ไม่เป็นทางการ ปรึกษาหารือกันได้ตลอด

2.8 การรักษาสัมพันธภาพความเป็นเพื่อน พี่น้องไม่แปลกแยกกัน ร่วมค้นหา คำตอบ ร่วมพัฒนาไปพร้อมๆกัน

2.9 ร่วมเรียนรู้เหมือนกัน

2.10 สนับสนุนทุกเรื่องที่นักวิจัยขาด และต้องการอย่างทันสถานการณ์

2.11 การประสานบุคคล หน่วยงานภายนอกเข้ามาสนับสนุน

2.12 การพัฒนา และยกระดับงานไปสู่ภายนอกหรือสาธารณะ

3. ระยะหลังทำงานวิจัย ได้แก่

- 3.1 การยกระดับนักวิจัย สู่ความเป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยใหม่
- 3.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำไปใช้ประโยชน์
 - 3.2.1 แก้ปัญหาในชุมชน การผลักดันนโยบาย
 - 3.2.3 การประสานการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก
- 3.3 การพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ รูปธรรมผลสำเร็จ
- 3.4 การยกระดับทีมวิจัยสู่การนำเสนอผลการวิจัยอย่างมีระบบและน่าสนใจ
- 3.5 การวางแผน และจัดการทีมวิจัยและชุมชนต่อการเรียนรู้ของคนนอก
- 3.6 การพัฒนาทีมวิจัยและ โจทย์วิจัยต่อยอด
- 3.7 การพัฒนาข้อมูล เพื่อสื่อสารสาธารณะอย่างน่าสนใจและมีพลัง
- 3.8 การสรุปประเมินผลการทำงานเป็นระยะๆของทีม
- 3.9 การยกระดับองค์ความรู้ทางวิชาการจากฐานรากและเชื่อมโยงกับชุมชน
- 3.10 การเชื่อมโยงการเรียนรู้ระหว่างชุมชนวิจัยใหม่กับชุมชนวิจัยต้นแบบ

วิจัยอื่นๆ

4. กระบวนการวิจัยและการทำงานของทีมวิจัย

- 4.1 กระบวนการก่อนการวิจัย ได้แก่
 - 4.1.1 โจทย์วิจัยเป็นปัญหาร่วมของคนในชุมชน
 - 4.1.2 การค้นหาโจทย์วิจัยเป็นการวิเคราะห์ที่ลึกกว่าประสบการณ์
 - 4.1.3 หัวหน้าโครงการ เป็นผู้ได้รับการยอมรับจากกลุ่มหรือคนในชุมชน
 - 4.1.4 ทีมงานวิจัยมาจากอาสาสมัครของคนในชุมชน
 - 4.1.5 การสร้างทีมงาน และการกำหนดบทบาทหน้าที่ทีมวิจัยแต่ละฝ่าย
- 4.2 กระบวนการระหว่างวิจัย ได้แก่
 - 4.2.1 ระบบบริหารจัดการและการแบ่งบทบาทหน้าที่กันของคนใน
 - 4.2.2 การวิจัยเป็นเครื่องมือสร้างกระบวนการให้คนในชุมชนได้ค้น
 - 4.2.3 วิธีการจัดการปัญหาชุมชนโดยกระบวนการของคนในชุมชนเอง
 - 4.2.4 การจัดการปัญหาชุมชน จำเป็นต้องอาศัย ความรู้และคนที่รู้ทั้ง

ชุมชน

ศักยภาพของตัวเอง เพื่อถ่ายทอดออกมา และแก้ปัญหาของตัวเอง และชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

ภายใน และภายนอกชุมชนผสมผสานกัน

4.2.5 วิธีการหาแนวร่วมของคนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมกันทำงาน รวมถึงการจัดสรรบทบาทตามความถนัด

4.2.6 การนำเสนอข้อมูลเพื่อสร้างกระแสในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชน เกิดความตระหนัก

4.2.7 การเก็บข้อมูลควรระวังเรื่องการใช้ภาษาและการสื่อสารเพราะ หากสื่อสารผิดก็จะได้ข้อมูลที่ผิด

4.2.8 การเก็บข้อมูลเชิงลึกของชุมชนวิจัย สามารถเปรียบเทียบทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณได้อย่างชัดเจน

4.2.9 การใช้งานวิจัยเป็นเครื่องมือในการสร้างการมีส่วนร่วมชุมชนด้านอื่นๆ

4.2.10 การวางแผนเก็บข้อมูลให้ได้ครบตามจำนวนกลุ่มตัวอย่าง

4.2.11 การตรวจสอบข้อมูลและการคืนข้อมูลสู่ชุมชน

4.2.12 การนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อกำหนดแนวทางการปฏิบัติการ

4.2.13 การนำเสนอผลการวิจัยแก่หน่วยงาน เพื่อให้เกิดการยอมรับสนับสนุน

4.2 กระบวนการหลังการวิจัย ได้แก่

4.3.1 การทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นควรมีความหลากหลายรูปแบบ ไม่ยึดติด แบบใด แบบหนึ่ง ควรยืดหยุ่น ไม่ตายตัว

4.3.2 การใช้งานวิจัย นำข้อมูลการวิจัยไปใช้พัฒนาในด้านอื่นๆ ในชุมชน

4.3.3 รู้ว่าชาวบ้านเขียนรายงานวิจัยได้ดีไม่แพ้นักวิชาการ และเขารู้วิธีการจะอย่างไร ให้เกิดการเขียนรายงานวิจัยออกมา

4.3.4 กระบวนการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรมของคนในชุมชน ต่อการพัฒนาแนวใหม่ (โครงการ ตลาดเขียวฯ) ผ่านการกระบวนการคิด วางแผนและปฏิบัติการของหัวหน้าโครงการและทีมงาน

4.3.5 การสาธิตรูปธรรมการแก้ปัญหาอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน เป้าหมาย เพื่อพัฒนาคุณภาพงานและการสร้างพื้นที่สาธารณะ (การสาธิตตลาดสีเขียว)

4.3.6 รู้ความหมายของคำว่า “คุณค่า” และ “มูลค่า” จากองค์ความรู้โครงการวิจัยที่ได้จากการปฏิบัติการจริงของทีมวิจัย (ตลาดเขียว)

4.3.7 การยอมรับทางสังคมต่อทีมและชุมชนวิจัย

4.3.8 การพัฒนาต่อยอด ขยายผล และแหล่งเรียนรู้

4.3.9 การเข้ามาสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ทั้งผลดีและผลเสีย

4.3.10 ข้อควรระวัง หลังโครงการเสร็จ และเป็นแหล่งศึกษาคูงาน

เพราะอาจทำให้ชุมชนสูญเสียอุดมการณ์และขัดแย้งผลประโยชน์กันเอง หากไม่พิจารณาให้ดี
ร่วมกัน

แนวทางการสร้างกระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาและติดตามโครงการวิจัยให้มีคุณภาพ ให้กับ RC/Node ภาคอีสาน

พบว่ามีแนวทางที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1. จัดเวทีเสวนาบทเรียนการพัฒนา และติดตามโครงการ อย่างมีคุณภาพ
อันเป็นบทเรียนจากการถอดบทเรียน RC/Node คุณภาพที่ได้ดำเนินการและสรุปผลการศึกษาไว้
แล้ว
2. สนับสนุนกระบวนการถอดบทเรียนให้กับ RC / Node ภาคอีสาน โดย
เน้นการถอดบทเรียนตัวเอง ภายใต้การกำหนดกรอบและแนวทางร่วมกัน ดังนี้
 - 2.1 ระดับราย Node
 - 2.2 ระดับกลุ่ม Node
 - 2.3 ระดับเครือข่าย Node อีสาน
 - 2.4 เรียนรู้ RC/Node ภาคอื่นๆ
3. สนับสนุนการอบรมเชิงปฏิบัติการว่าด้วย “กระบวนการถอดบทเรียน”
(รูปแบบ วิธีการ เทคนิค ทักษะการถอด) ให้กับ RC/Node
4. สนับสนุนการศึกษาคูงาน กระบวนการทำงาน RC/Node คุณภาพ
ให้กับ RC/Node ภาคอีสาน ทั้งในระดับภาคเดียวกัน และระดับภาคอื่นๆ
5. สนับสนุนการจัดสัมมนา นำเสนอรูปแบบโครงการวิจัยคุณภาพ และ
กระบวนการสนับสนุนโครงการวิจัยให้มีคุณภาพของ RC/Node ทั้งระดับภาคอีสาน และระหว่าง
ภาค
6. สนับสนุนเครือข่ายการเรียนรู้ และหนุนช่วยกันทำงานระหว่าง RC/
Node เพื่อแลกเปลี่ยน เรียนรู้ประสบการณ์ เทคนิค ทักษะในการพัฒนา และติดตามโครงการวิจัย
ระหว่างกันรวมถึงการแลกเปลี่ยนบุคลากรในการช่วยงานกันหรือเรียนรู้งานกันในระยะเวลาหนึ่ง
7. สนับสนุนการเรียนรู้การพัฒนาโครงการวิจัย เพื่อให้ได้ศึกษารอบการ

พิจารณา วิธีคิด วิธีมองปัญหาและหลักการ แนวทางในการประเมินความเป็นไปได้ในการสนับสนุนโครงการวิจัย 2 ระดับ คือ

7.1 ในระดับพื้นที่ชุมชน

7.2 ในระดับเวทีประชุมรวมกัน

8. สนับสนุนการฝึกงานของ RC/Node ใหม่ร่วมกับ Node คุณภาพ เพื่อเรียนรู้กระบวนการทำงานและเสริมความรู้ประสบการณ์จากพื้นที่ปฏิบัติงานจริง

9. เสริมความรู้ประสบการณ์ด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับ “กระบวนการถอดบทเรียน” ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ดังนี้

9.1 การประชุมกลุ่มย่อย

9.2 การกำหนดประเด็นศึกษา แนวคำถาม

9.3 การเตรียมการ ประสานงาน

9.4 การวิเคราะห์ เชื่อมโยงข้อมูลและสรุปข้อมูล

9.5 การนำเสนอกรอบคิดทฤษฎีต่างๆมาใช้ในการอธิบายข้อมูล

10. การจัดทำคู่มือ ชุดความรู้ ประสบการณ์ ของ RC/Node ทั้งในด้านกระบวนการถอดบทเรียนแบบเร่งด่วน และกระบวนการพัฒนาโครงการวิจัย และติดตามโครงการวิจัยให้มีคุณภาพ

จากการสรุปผลกระบวนการเรียนรู้โครงการวิจัยที่มีคุณภาพและการสนับสนุนของ RC/Node ของภาคีสานดังกล่าวข้างต้น นับได้ว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ทั้งในส่วนเนื้อหา และกระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตั้งแต่ต้นจนจบโครงการ ซึ่งมีลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ที่ ทิศนา แจมณี (2544: 11-12) ได้กล่าวไว้ว่ามีลักษณะที่สำคัญ 9 ประการ คือ 1) เป็นกระบวนการทางสติปัญญา 2) เป็นประสบการณ์ส่วนตัว 3) เป็นกระบวนการทางสังคม 4) เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นได้จากการคิดและทำ 5) เป็นกระบวนการที่ตื่นตัวและสนุก 6) เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา 7) เป็นกระบวนการที่อาศัยสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม 8) เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และ 9) เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องตลอดชีวิต

ทั้งนี้ จากผลงานวิจัยพบว่า กระบวนการเรียนรู้ของ RC/Node ภาคีสานนั้น มีคุณลักษณะของการเรียนรู้ส่วนใหญ่เหมือนกันกับ ทิศนา แจมณี และมีส่วนที่เพิ่มเติม ดังต่อไปนี้

1. เป็นกระบวนการที่อาศัย การมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันทั้งในส่วนของผู้ให้ความรู้และผู้เรียนรู้ตลอดจนผู้คอยให้คำปรึกษาหรือชี้แนะเพิ่มเติม (ทีมที่ปรึกษา)

2. เป็นกระบวนการที่มีการสรุปประมวลผลของสิ่งที่เรียนรู้ร่วมกัน (ข้อมูล) ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น จากการสร้างความเข้าใจและทบทวนร่วมกัน

3. เป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงทัศนะส่วนตัว และแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันอย่างเต็มที่ ไม่มีผิด ไม่มีถูก เพื่อสร้างความเข้าใจและหาข้อสรุปร่วมกัน

4. เป็นกระบวนการที่เรียบง่าย ไม่ยุ่งยาก ซับซ้อน คือ ใช้วิธีการตั้งวงคุยกันเอง อย่างเป็นธรรมชาติ ไม่มีพิธีรีตอง

นอกจากนี้ยังพบว่า กระบวนการเรียนรู้ผ่านการถอดบทเรียนร่วมกันของ นักวิจัย และ RC/Node ภาคอีสาน ก่อให้เกิดประโยชน์ในหลายระดับ ซึ่ง กาญจนา แก้วเทพ และ อดุลย์ ดวงดีทวีรัตน์ (2552: 12) ได้แบ่งประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการถอดบทเรียนออกเป็น 3 ระยะ คือ ประโยชน์เบื้องต้น ประโยชน์เบื้องต้นกลางและประโยชน์เบื้องต้นปลาย ได้สรุปไว้ดังนี้

1. ประโยชน์เบื้องต้น มีอยู่ 2 เกณฑ์ คือ หน่วยของประโยชน์ที่เป็น “ตัวเอง” และ “ระยะเวลา” คือใช้ได้ทันที ฉะนั้น ประโยชน์เบื้องต้นของการถอดบทเรียนก็คือ ผู้ถอดบทเรียนนั้น สามารถยกระดับความรู้ความเข้าใจของตนเองให้มากขึ้นด้วยการผ่านทั้งการทบทวน ขบคิดด้วยตัวเองและเรียนรู้จากผู้อื่น และยังสามารถนำข้อคิดจากการถอดบทเรียนนั้นไปปรับปรุงงานได้

2. ประโยชน์เบื้องต้นกลาง เป็นประโยชน์ในช่วงระยะเวลาค่อยๆ และหน่วยที่รับประโยชน์คือ ตัวองค์กร ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า การถอดบทเรียนนั้นเป็นรูปแบบหนึ่งของกระบวนการสร้างการเรียนรู้ในองค์กรด้วยการแปลง “ความรู้ที่อยู่ติดตัวบุคคล” (tacit knowledge) ให้เป็น “ความรู้ภายนอกร่วมกัน” (explicit knowledge)

3. ประโยชน์เบื้องต้นปลาย เป็นประโยชน์ ในระยะยาวที่ขยายขอบเขตจาก องค์กร หน่วยงานไปสู่ที่อื่นๆ ตัวอย่างเช่น เทคนิคการวิเคราะห์คุณลักษณะ (attribute analysis) นั้น เป็นเทคนิคเครื่องมือการทำงานที่คนทุกกลุ่มที่ทำงาน/ศึกษาในทุกประเด็นสามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการทำงานได้

กาญจนา แก้วเทพ และ อดุลย์ ดวงดีทวีรัตน์ (2552: 11) ยังได้ชี้ให้เห็นอีกว่า การถอดบทเรียนนั้นเป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดการความรู้ (knowledge management) ตามหลักการของการจัดการความรู้ จะเห็นว่า การทำงานใดๆ นั้นจะต้องประกอบไปด้วย องค์ประกอบที่สำคัญ 3 อย่าง คือ 1) คน 2) องค์ความรู้ 3) ทรัพยากรอื่นๆ เช่น งบประมาณ /สถานที่ /เวลา ฯลฯ ส่วนประกอบที่มีความสำคัญมากยิ่งขึ้นทุกทีในโลกสมัยใหม่ก็คือ ตัวองค์ความรู้ ซึ่งหากมีการบริหารจัดการที่ดีแล้ว ก็จะได้ทั้ง “ปริมาณความรู้ที่มากขึ้น” และ “คุณภาพของความรู้ที่ทรงอำนาจ”

จะเห็นได้ว่าแนวคิดเรื่องการถอดบทเรียนและการจัดการความรู้ดังกล่าว เป็นหลักการสำคัญที่โครงการวิจัยนี้ใช้สร้างการเรียนรู้ให้กับ RC/Node ผ่านโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ และโครงการศูนย์ประสานงานที่มีคุณภาพ และจากการสรุปบทเรียนการเรียนรู้ร่วมกันพบว่า

ก่อให้เกิดการเรียนรู้ในหลายส่วน ตั้งแต่ ทีมนักวิจัย พี่เลี้ยง ที่ปรึกษา และทีมเจ้าหน้าที่ สกว.ฝ่ายวิจัย เพื่อท้องถิ่น ซึ่งนักวิจัยเชื่อว่าจะสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับเขาเหล่านี้ทั้งเบื้องต้น เบื้องกลางและ เบื้องปลาย และผลจากการดำเนินงานวิจัย ยังก่อให้เกิดการจัดการองค์ความรู้ขึ้นใหม่ ใน 3 เรื่องที่สำคัญ คือ 1) องค์ความรู้ในการบริหารจัดการโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ 2) องค์ความรู้ในการสนับสนุนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพของ RC/Node และ 3) ตัวชี้วัดโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ